

Bártová, Bohumila

Poznámky k problému nízké porodnosti v ČSSR

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1964, vol. 13, iss. B11, pp. [73]-81

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107288>

Access Date: 27. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DISKUSE

BOHUMILA BARTOVÁ

POZNÁMKY K PROBLÉMU NÍZKÉ PORODNOSTI
V ČSSR

Základní podmínkou k tomu, aby kterýkoliv národ zachoval nejen svou existenci, ale zajistil i svůj budoucí rozvoj, je jeho biologická reprodukce.

Podíváme-li se z tohoto hlediska na situaci v našem státě, zjišťujeme, že se intenzita této reprodukce každoročně snižuje u obou našich národů. Přitom u českého národa se tak děje výrazněji než u slovenského.

Uvážíme-li, že cílem našich národů je vybudovat u nás během dvaceti let materiálně technickou základnu komunismu a pak stále zvyšovat výrobu, objeví se nám problém klesající porodnosti jako problém celospolečensky velmi závažný. Jeho závažnost vystoupí ještě více do popředí v souvislosti s faktem, že při současném prodlužování života, které bude jistě pokračovat, roste i počet výrobně neaktivních lidí s dlouhodobým pobíráním důchodu.

Proto je velmi naléhavé hledat, v čem tkví příčina sestupné křivky biologické reprodukce našich národů. Má-li naše společnost vykonávat uvědomělý vliv na řízení své populace, musí odhalit ty činitele, kteří v současných podmínkách rozhodují o tom, kolik a do jaké míry záměrně nebo nezáměrně se rodí či nerodí děti. Především je třeba se zamyslet nad tím, jak u nás v posledních letech populační vývoj probíhal. Poučné je rovněž srovnání s jinými vyspělými státy.

Východiskem je pojem porodnosti, jímž rozumíme počet živě narozených dětí na tisíc obyvatel.

Podíváme-li se na tabulku porodnosti za léta 1950—1961, vidíme na první pohled, že porodnost u nás klesá.

Rok	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Porodnost	23,2	22,8	22,2	21,2	20,6	20,3

Rok	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Porodnost	19,8	18,9	17,4	16,0	15,9	15,8	13,3

Klesající porodnost je celosvětový úkaz, ovšem u nás klesá porodnost rychleji, nežli jinde na světě. Podíváme-li se na tabulku porodnosti a přírůstku na tisíc obyvatel v různých státech v r. 1960, vidíme, že jsme takřka na posledním místě. Za námi jsou již jen dva státy — Maďarsko a Švédsko.

Země	SSSR	USA	Francie	Rakousko
Porodnost	25,3	23,5	17,9	16,8
Přírůstek	17,8	14,1	6,5	5,0

Země	ČSSR	Maďarsko	Švédsko
Porodnost	15,9	14,6	13,6
Přírůstek	6,7	4,5	3,6

Nevymíráme jen díky tomu, že v důsledku zdokonalené zdravotní péče se dožívá vysokého věku stále větší počet osob. Tím, že toto prodloužení života není sledovány odpovídajícím počtem živě narozených dětí, zvyšuje se však rychleji průměrný věk národa a národ biologicky stárne.

Porodnost se u nás nesnižuje také tím, že by neúměrně rostl počet bezdětných rodin, ale snižuje se především tím, že ubývá rodin s třemi a více dětmi. Totiž teprve třetí dítě v každé rodině zajišťuje udržení populace na stejné výši a až čtvrté dítě znamená populační přírůstek.

Na druhé straně stoupá u nás stále počet interrupcí: v r. 1959 jich bylo 105 000, v r. 1960 114 000, v r. 1961 dokonce už 120 000.² V Praze a v Brně se uvádí dokonce více interrupcí než narozených dětí. Toto nás jistě může vést k myšlence, nejsou-li tyto dva faktory — porodnost a potratovost — v přímé závislosti.

Podíváme-li se znovu na tabulku porodnosti a přírůstku na tisíc obyvatel v různých zemích a vidíme, že na konci tabulky je Švédsko a ČSSR, kde jsou potraty povoleny, zdá se, že tomu tak skutečně je. A naopak, USA, kde potraty povoleny nejsou, jsou na předním místě tabulky. Avšak na prvním místě tabulky je SSSR, a tam přece potraty povoleny jsou. To nám dovoluje udělat tento závěr: zákon o povolení interrupce i z jiných závažných důvodů nežli zdravotních není zákon primárně špatný. Dovoluje našim ženám, aby si zvolily „pro zrození svého dítěte takovou dobu, kdy mu budou moci věnovat nejlepší péči“.³ Předpokládáme ovšem, že zákon bude používán jen v nejnutejších případech a jen z toho důvodu, že nejsou podmínky pro růst dítěte.

Tento zákon však nesmí být zákonem, který by pomáhal rodičům omezovat počet dětí v rodině na jedno až dvě děti.

U člověka je rozmnožování, na rozdíl od ostatních živočichů, ovlivňováno vedle vrozené potřeby také konkrétními historickospolečenskými podmínkami, v nichž člověk žije. Působením těchto podmínek se v člověku během jeho života vytváří

řada nových osobních potřeb, které mohou být s potřebou rozmnožování na určitých okolnostech v rozporu a mohou ji i potlačit. Tyto okolnosti jsou dány konkrétními životními situacemi, které v současném působení s potřebami a hierarchií hodnot konkrétního člověka představují činitele, kteří se podílejí na vzniku motivů podporujících těhotenství nebo stojících proti němu.

Vnější životní vlivy tedy nepůsobí na jednání člověka automaticky, mechanicky či přímočaře, ale vždy se lomí přes psychické podmínky daného individua. Tytéž vnější vlivy mohou vést u různých lidí k různému jednání a naopak.

Máme-li pochopit, proč je postoj ženy k těhotenství kladný nebo záporný, je třeba psychologicky zkoumat, jak se zde uplatňují vnější faktory vyplývající ze struktury společenských vztahů, jimiž je člověk spjat s prostředím.

Problém vzniku negativních či pozitivních postojů ženy k těhotenství je co do svých příčin, možností jejich regulace a co do svých důsledků především problémem sociálně psychologickým (jako takový zahrnuje v sobě odpovídající problémy ekonomické, právní, politické atd.).

Proto je nezbytné, aby naše diskuse probíhala na základě současné konkrétně historické podoby vztahů: jednotlivec — rodina, jednotlivec (speciálně žena matka) — společnost, rodina — společnost.

Určení místa matky ve společnosti a s tím spojené vytvoření vhodných či nevhodných podmínek pro mateřství, míra společenského ocenění mateřství a jeho hodnota ve společenském vědomí (zejména v závislosti na emancipačním procesu), to jsou základní faktory, které je třeba mít na zřeteli při hodnocení historicko-sociálně-psychologické podmíněnosti postojů žen k těhotenství.

DNEŠNÍ FUNKCE RODINY

Má rodina v současné době ještě nějakou funkci ve společnosti? Jaké jsou perspektivy rodiny? Je instituce manželství a rodiny v rozkladu? To jsou jen některé otázky z těch mnoha, které nás napadají v souvislosti s tímto tématem.

Odpověď na otázku funkce rodiny v současné společnosti je jednoznačná: Rodina svou funkci má a bude ji mít i v budoucnu.

Rodina je totiž specifickým lidským kolektivem. Jeho specifičnost definuje Dráč takto: „Rodina je nejmenším lidským kolektivem, který se od jiných vcelku liší právě hlubokými osobními vztahy prosycenými láskou.“⁴ A jako takovýto kolektiv má rodina své funkce ve společnosti.

Marušiak⁵ uvádí tyto čtyři funkce rodiny v socialistické společnosti:

1. biologickou,
2. výchovnou,
3. sociálně kulturní,
4. hospodářsko zaopatřovací.

Ad 1. Biologická funkce rodiny

je definována jako zachování a rozmnožení rodu — Marušiak⁵ — nebo jako reprodukce lidských individuí — Klabouch⁶. Biologická funkce rodiny je její funkcí nejstarší.

Ad 2. Výchovná funkce rodiny

spočívá ve vytváření klidného a šťastného domova (Marušiak) nebo, jak říká

Konečný, je to „funkce příkladu životního, který se v rodině jeví především vztahem mezi rodiči a mezi rodiči a dětmi“.⁴

Výchovná funkce rodiny je v současné době její funkcí nejdůležitější a také jí v budoucnu bude. Právě tím, říká Elger,⁷ že rodina vytváří prostředí, ve kterém vyrůstají děti, a také tím, že rodina především určuje, zda z ní vyrostou lidé optimističtí, plní radosti ze života a víry v něj, nebo lidé zatrpklí, plní obavných představ a nedůvěry — právě tím není rodina soukromou záležitostí.

Ad 3. **S o c i á l n ě k u l t u r n í f u n k c e**
spočívá ve vytváření a pěstování kulturních a společenských návyků.⁵

Ad 4. **F u n k c e h o s p o d á ř s k o z a o p a t ř o v a c í**
Rodina přestala být samostatnou výrobní jednotkou, ztrácí se hospodářská funkce rodiny a zůstává funkce zaopatřovací, která bude postupně ustupovat do pozadí.

Shrneme-li vše, co bylo řečeno, vidíme, že těžiště rodiny za socialismu je v její funkci výchovné, biologické a sociálně kulturní.

A právě pro plnění výchovné funkce, která není mimo rodinu dobře možná, je rodina středem zájmu společnosti a společnost se jí snaží ze všech sil pomáhat.

Francouzka Ika Paul-Pont,⁸ když referovala v Záhřebu v r. 1954 na kongresu Svazu péče o dítě o pomoci rodině, rozlišila tři druhy této pomoci, a to: pomoc ekonomickou, psychologickou a právní.

E k o n o m i c k á p o m o c rodině spočívá většinou v udělování přídatku na děti, v umožňování zdravého bydlení, v různých půjčkách, popřípadě v jiných ekonomických výhodách.

P r á v n í p o m o c rodině je zakotvena v rodinném právu toho kterého státu.

P s y c h o l o g i c k á p o m o c — jejím objektem „bývá především matka nebo osoba, která plní její povinnosti, protože především na její rovnováze fyzické a psychické záleží rodinná harmonie“.⁸ Psychologická pomoc spočívá v přípravě na manželství a v řešení matrimoniálních konfliktů, i když si všímá i dítěte nemanželského, opuštěného nebo zločinného.

Příprava budoucích rodičů se děje pak v zahraničí⁸ plánovitě a cílevědomě v takových institucích, jako je Škola rodičů ve Francii (nejstarší svého druhu), Child Study Association v USA, Lasker v Izraeli, škola z Winterthur ve Švýcarsku, škola v Maribor v Jugoslávii nebo škola rodičů v Ženevě.

Švýcarka paní Voluter - de Loriol ze Ženevské školy rodičů říká o výchově rodičů: „Výchova rodičů je zcela novým pojmem. Ještě nedávno se předpokládalo, že k výchově dítěte stačí obklopit je dostatečnou péčí, starat se, aby mu nic nescházelo, a uchovávat tradice, ve kterých byli vychováni jeho rodiče.“⁸ Paní Voluter - de Loriol říká dále, že rodiče se dopouštějí mnoha chyb právě z nevědomosti a mohli by se tedy těmto chybám vyhnout, kdyby znali dobře potřeby svého dítěte.

Jakou pomoc poskytuje rodičům ČSSR? Dvě z nich, pomoc ekonomická a právní, mají v průměru jistě vyšší úroveň, nežli je tomu v kapitalistických zemích, které jsme výše uvedli. Nemůžeme však být spokojeni s úrovní pomoci psychologické, která je poskytována nárazově, je zaměřena spíše na odstraňování škod vzniklých nesprávnou výchovou a ne na prevenci nebo na přípravu budoucích rodičů.

Vidíme, že zde má naše společnost několik problémů: zajistit, aby rodina mohla plnit všechny své funkce, zajistit, aby rodiče mohli plnit výchovnou funkci jako kvalifikovaní pracovníci, a nejdůležitějším úkolem je sladit požadavky na plnění funkce rodin s požadavkem emancipace žen.

POSTAVENÍ ŽENY A MATKY V DNEŠNÍ NAŠÍ RODINĚ A SPOLEČNOSTI

Postavení ženy v naší společnosti i rodině je dáno její rovnoprávností s mužem. Ústava 9. května vyhlásila rovnoprávnost mužů a žen a zrušila všechna omezení pro vstup žen do hospodářského a politického života.

Dne 7. prosince 1949 byl vydán pod č. 265 Sb. Zákon o právu rodinném, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1950.

Tento zákon již plně akceptoval rovnoprávné postavení ženy.

Manželství je podle tohoto zákona „dobrovolným a trvalým životním společenstvím muže a ženy, založeným zákonným způsobem, které jako základ rodiny bude složít zájmu všech jeho členů a prospěchu společnosti v souladu s jejím pokrokovým vývojem“.⁹

Rovnoprávné postavení ženy se odráží i v ostatních ustanoveních tohoto zákona.⁹

1. Děti se nerozlišují na manželské a nemanželské.
2. O výživu a výchovu dětí pečují oba rodiče podle svých sil a podle výdělečných a majetkových možností. Žena může svůj příspěvek na výživu nahradit zcela nebo zčásti osobní péčí o dítě.
3. Byla zrušena otcovská moc a stanovena rodičovská moc.
4. V případě úmrtí muže vykonává rodičovskou moc žena sama, dětem se již neustavuje tzv. poručník.
5. Vše, co manželé po dobu trvání manželství koupili (i v případě, že žena je v domácnosti), se stává společným majetkem manželů, tzv. „zákonným majetkovým společenstvím“.
6. K výkonu zaměstnání či ke změně místa nepotřebuje nikdo z manželů souhlas manžela druhého.

Tak je tedy v rodinném právu uzákoněna vlastně rovnoprávnost žen. Tyto zásady dále rozvíjí nový zákon o rodině z prosince 1963. Aby se mohla plně uskutečnit i v praxi, bylo vytvořeno ještě několik institucí, které mají ženě pomáhat.

1. **J e s l e**, tj. instituce, která pečuje o děti ve věku od 3 měsíců do 3 let po dobu zaměstnání matky. Máme tři druhy jeslí:¹⁰

a) **j e s l e d e n n í**, které jsou otevřeny zpravidla od 6 do 18 hod. a v sobotu do 13 až 14 hod.;

b) **j e s l e t ý d e n n í**, kde jsou děti od pondělního rána do sobotního poledne;

c) **j e s l e s n e p ř e t ř ž í t ý m p r o v o z e m**, kde jsou umístěny děti v době, kdy matka pracuje a odkud si je bere domů v době svého pracovního volna.

2. Stále více se rozšiřují služby placené obyvatelstvem, jako jsou: výroba polotovarů, praní a žehlení prádla, čistírny, úklidová služba apod.

Teoreticky je tedy zhruba zajištěno, aby se funkce rodiny nestřetávala s rovnoprávným postavením žen.

Podívejme se nyní, jak se který tento problém jeví v praxi:

Rovnoprávné postavení žen je umožněno jejich účastí na výrobní i veřejné činnosti. Zapojení žen do této činnosti neznámá však samo o sobě jejich zrovnoprávnění. Jestliže ženě i nadále zůstává větší část péče o domácnost, zůstává jí a někdy se i zvětšuje organizační stránka domácnosti, nelze o rovnoprávnosti hovořit. Žena, která dříve pracovala v domácnosti a pečovala o děti, je nyní zaměstnána mimo svou domácnost, ale nadále nakupuje, pere, vaří, žehlí, uklízí, obstarává různé služby (čistírny, opravny apod.) a organizuje chod domácnosti, která

se nyní rozšířila z původního prostoru bytu na dva závody, jesle, školku nebo školu. Všechno je třeba zvládnout a na nic se nesmí zapomenout. Je pravda, že dnes muži ženě v domácnosti pomáhají, ale vždy udělají práci, kterou jim žena určila, tzn., že organizační stránka plně leží na ženě.

Ani na pracovištích není rovnoprávnost žen stoprocentní. Žena má buď děti, o které musí pečovat, nebo se předpokládá, že se vdá a bude děti mít. Tu často nastává diskriminace žen. Někde to řeší tak, že prostě ženy nepřijímají. Na některých pracovištích ženy být musí, a tak si třeba vybírají jen bezdětné (jako je tomu na jednom podnikovém ředitelství v Brně). Závody zde vidí jen svůj sobecký zájem: aby ženy nezůstávaly s dětmi doma, aby mohly pracovat přesčas, aby mohly jezdit na služební cesty, sloužit noční služby apod.

Ženy pro svou pečlivost a svědomitost i obratnost jsou vítanými pracovníky, ale jejich mateřství a péče o děti je ze strany závodu často jen trpěna jako nutné zlo.

Často se uvádí, že ženy nedosahují na pracovišti tak dobrých výsledků jako muži.

Jistě to neplatí o pracovištích, kde se nepředpokládá žádná příprava doma ani další studium. Na těch pracovištích, kde je tato příprava nutná a kde je nutné i studium, se tento jev vyskytuje. Zatímco muž již cestou ze zaměstnání a pak i doma řeší problémy, které se mu na pracovišti vyskytly, žena cestou domů plánuje a v duchu organizuje chod domácnosti a vzpomíná, co ještě je třeba zařídit, co bude do domácnosti třeba. Doma se musí věnovat domácnosti a dětem a pak, když je unavena, dá přednost rádiu či televizi před dalším studiem. A ačkoliv má tedy stejné mentální předpoklady, její podmínky vnější, ale i vnitřní (zájem o kulturu, pletení apod.) jí neumožňují být pracovníkem totožným s mužem. Říkáme úmyslně totožným a ne rovnoprávným nebo rovnocenným, protože jsme přesvědčeni o tom, že žena je rovnoprávným i rovnocenným členem společnosti, i když vykonává jiné druhy činnosti nežli muž.

Lenin o rovnoprávnosti říká:⁴¹ „Nejde tu samozřejmě o to, aby žena byla stavěna muži naruven v produktivitě práce, v délce pracovní doby, v pracovních podmínkách atd., nýbrž o to, aby žena nebyla utiskována proto, že zaujímá jiné hospodářské postavení než muž.“

Z této velmi správné a bohužel dosud opomíjené definice rovnoprávnosti a rovnocennosti bychom měli vyjít při řešení všech současných problémů emancipace.

Je třeba vytvořit na pracovištích takové podmínky, aby ženy nebyly nuceny do vyčerpávající soutěže s muži, aby ženy nemusely pracovat přesčas proto, aby např. připravily podklady pro referát svého vedoucího nebo aby nemusely nahradit čas, který strávily doma s nemocným dítětem. Není možno rozlišovat práci na „dobrou práci“ v zaměstnání a „špatnou práci“ v domácnosti a na druhé straně zaměstnávat některé ženy tak, aby domácí práce dělaly doma i v zaměstnání (tzv. úklidová služba). Je třeba odstranit dřinu z našich domácností mechanizací jednotlivých domácností a sítí půjčoven takových prostředků, které by nebyly v domácnosti využity.

Kdyby totiž všechny ženy vyžadovaly od svých mužů rozdělení práce v domácnosti na polovinu, jistě by se to odrazilo např. i na úrovni naší vědy a kultury. Existují totiž i dnes povolání, kde se muž musí plně věnovat svému povolání i mimo pracovní dobu a nemůže se rozptylovat. Pro manželky těchto mužů pak „rovnoprávnost“ neplatí. Řešíme-li problémy emancipace, je třeba je dořešit do všech detailů a neřešit je jen obecně a jen pro část žen. Dnes jsou problémy

emancipace vyřešeny jen pro ženy svobodné, vdané bezdětné a pro ženy s dospívajícími a dospělými dětmi.

Povšimněme si však problémů vdaných žen s dětmi. Pokud nemají nikoho, kdo by jim o dítě pečoval, umísťují dítě v jeslích. Dítě je třeba denně do jeslí přivést a z jeslí odvézt. Přitom jsou často jesle dosti vzdálené (od bytu či od pracoviště nebo od obojího). Žena ztratí mnoho času přepravou dítěte do jeslí a zpět. Další nevýhodou je ranní buzení dítěte (kolem 5. nebo 6. hod.), ranní spěch, nervozita atd. Přitom nelze tento problém vyřešit celotýdenními jeslemi. I v denních jeslech vzniká totiž otázka, do jaké míry jesle nahrazují nebo jsou schopny nahradit dítěti matku (ještě větší je tento problém v celotýdenních jeslích). Pro dítě je mateřská péče nezbytná, a to právě v té části, která znamená úzký kontakt dítěte s jedním dospělým člověkem.

Jesle zcela určitě nahrazují dítěti mateřskou péči po stránce hygienické a pedagogické. Mohou však dítěti nahradit něčím úzký kontakt s matkou, pocit bezpečí, který dítě u matky má? Někteří autoři se domnívají, že dítěti zcela postačí kontakt s matkou, který má po příchodu z jeslí. Freiburgerová¹⁰ se dokonce domnívá, že matka i dítě se takto na sebe více těší, matka se stává pro dítě něčím, čeho si váží.

Na to bychom chtěli odpovědět příkladem z jiné oblasti péče o dítě. Dítě můžeme také krmit dvěma způsoby. Dávat mu jíst po částech tak, že je pro ně přijímání potravy samozřejmostí, nebo je nechat vyhladovět a předložit mu pak potravu najednou. Jistě v druhém případě bude reakce na jídlo výraznější, větší. Otázkou je, zda je tento druhý způsob správnější. Jisté je, že se nepřítomností matky vytváří „citový hlad“, který se jistě při příchodu matky do jeslí projeví. Je však třeba „citový hlad“ vytvářet a má matka pak ještě dosti času na to, aby „citový hlad“ dítěte ukojila?

Zcela určitě není nutné „citový hlad“ vytvářet a také nesmíme považovat „citový hlad“ za žádoucí nebo kladný jev. Můžeme jej brát nanejvýš jako nutné zlo, které musíme odstraňovat. Jaké jsou podmínky pro odstranění „citového hladu“ dítěte?

Většina matek chodí do jeslí pro dítě okolo 16 hod. a děti usínají asi kolem 19 hod. Nepočítáme-li to, že matka ještě jede s dítětem domů, zbývají nám 3 hod. času. V této době musí matka nakoupit, musí připravit večeři pro dospělé a děti apod. Otázkou tedy je, kolik času jí zbude pro dítě. Matka také přichází z práce více nebo méně unavena, někdy i rozčilená a nespokojena. Nemá tedy dobré podmínky pro obnovování a rozvíjení kontaktu s dítětem a navíc se těší, až děti usnou a bude klid, kterého se jí celý den většinou nedostává.

Aby společnost ulehčila ženě péči o domácnost, zřídila různé služby. Aby tyto služby skutečně znamenaly výraznou pomoc, musí jich být dostatek, musí být rychlé, musí být levné, musí být přitom kvalitní a musí být dobře organizovány, tzn. i s donáškou do domu, popřípadě s vyzvednutím z domu, jako je to u tzv. plenkové služby. Jinak bude muset žena stále nejen organizovat poskytované služby, ale věnovat hodně času osobnímu zajištění těchto služeb. V souvislosti s tím je třeba uvážit, zda v dohledné době bude možno zvýšit úroveň poskytovaných služeb tak, aby splnily kladené požadavky.

Ukázali jsme, jak ženy musí plnit požadavky zaměstnání a domácnosti a nakolik jim v tomto pomáhají či nepomáhají společenské instituce.

Dalšími požadavky jsou požadavky kulturní a požadavky dalšího vzdělávání žen.

Domníváme se, že všeobecně jsou požadavky žen na konzumování kulturních

hodnot častější nežli u mužů. Proto také ženy jsou více nespokojeny s tím, když tyto potřeby nejsou plněny. Splnění těchto potřeb brání nedostatek volného času a mnohdy i to, že mnohdy žena nemá nikoho, kdo by jí o dítě pečoval, nebo že si netroufá často někoho obtěžovat prosbou o pohlídnání dítěte.

V Polsku řešili svého času tento problém tak, že byla ustanovena organizace studentů, která poskytovala ty služby, které nejsou jinde organizovány ani poskytovány. Za hlídání dítěte po určitou dobu byla stanovena určitá finanční odměna. Rodiče mohli být bez obav o dítě, nikoho „neobtěžovali“, finančně byla pro ně tato služba únosná a zároveň si studenti mohli přivydělat. V NDR za podobným účelem organizovali důchodkyně, které pak pečují o dítě v době, kdy je třeba — večer, popř. i ve dne.

U nás také existují „paní k dítěti“. Avšak ne všechny matky s nimi mají ty nejlepší zkušenosti. Další závažnou otázkou je finanční únosnost těchto „paní k dítěti“, když taxa za opatrování dítěte se zvýšila z původních 300—400 Kčs na 600 Kčs i více.

Velmi svízelná situace vzniká, když si matka malých dětí doplňuje nebo dokončuje své vzdělání. To již má vlastně tři zaměstnání: 1. zaměstnání v závodě, 2. v domácnosti, 3. studium.

Podobnou situaci mají matky, které jsou v první řadě studentkami a mají domácnost a malé děti. Počet takovýchto mladých matek stoupá a myslíme, že ne vždy zcela odpovědně.

Tyto mladé ženy mají poměrně málo volného času, nemají vždy dostatek finančních prostředků, ani minimální bytové zařízení, ale mají velké požadavky na kulturu i osobní volnost. Tyto požadavky nelze vždy dobře sladit, a proto mladá žena buď řeší situaci odchodem ze školy, nebo situací trpí rodina, manželství i dítě, nebo studuje tak, že sotva studuje a využívá toho, že její mateřství jí je omluvou a jí „celá fakulta za to nestojí“. Jistě není také vhodné umístit dítě k babičce a jezdit se na ně dívat jednou za 14 dnů nebo ještě méně.

Nechceme to, co bylo řečeno, tvrdit paušálně o všech studentských manželstvích, ale ve většině z nich se alespoň některý z těchto problémů vyskytuje.

Logickým závěrem velkého pracovního zatížení žen (zaměstnání + domácnost + péče o děti + kultura a vzdělání) je pocit nedostatku času až pocit vlastní neschopnosti — „já to prostě nestačím, já nevím, jak to ostatní zvládnou“. Tyto pocity vznikají u žen i při velmi dobré organizaci práce, přičemž si jistě mnohé ženy práci dobře zorganizovat nedovedou.

Za této situace zbývá ovšem málo času i energie na snad nejdůležitější funkci rodiny — na péči o děti. Péče o děti se děje často ve spěchu a v ovzduší nervozity, což se obráží v chování dětí. Rodiče jsou pak nespokojeni s chováním dětí, popřípadě s úrovní jejich vědomostí. Za těchto okolností stává se péče o děti pro některé rodiče přímo přítěží.

Je celkem samozřejmé, že za takovéto situace si nebudou rodiče přát mít více dětí než jedno nebo nanejvýš dvě. Jedno dítě si přejí proto, aby měli o koho pečovat, aby jejich rodina naplnila svůj účel. Druhé dítě pak chtějí zpravidla proto, aby první dítě nebylo jedináček, a také proto, aby se o ně nemuseli příliš bát. Nevzniká přání mít více dětí, ba naopak, již péče o dvě děti při zaměstnání vyčerpává ženu natolik, že třetí dítě považuje za nežádoucí. Nebylo by nic snadnějšího, než zaměstnání na nějaký čas přerušit. To si však ženy nepřejí z mnoha důvodů: 1. finančních, 2. aby byly soběstačné, 3. mají pocit, že ztrácejí svou rovnoprávnost.

Pocit žen, že ztrácejí svou rovnoprávnost odchodem ze zaměstnání, vzniká především proto, že v očích mnoha žen a mužů rovnoprávnost znamená být zaměstnaná stejně jako muž. Práce v domácnosti je jakoby „méněcenná“. Práce v domácnosti je svérázný druh práce, není finančně odměňována, nemá určenou pracovní dobu a podle mínění žen „není ji nikde vidět, nikde nezačíná a nikde nekonečí“.

Velkou vinu na tom, že tato práce je ještě dnes nezajímavá, nepřitažlivá, pracná, má to, že zaostává její mechanizace a že dívky i mladé ženy jsou vychovávány v odporu k této práci, takže ji pak dělají bez tvůrčího přístupu, bez snahy o zlepšení, účelné zrychlení, usnadnění. Dělají ji bez chuti, jako „nutné zlo“. Je pro ně nepředstavitelné, že by, alespoň po určitou dobu, měly být jen v domácnosti.

Piotrowski¹² uvádí, že při výzkumu zaměstnaných žen zjistil, že asi polovina zaměstnaných žen měla jedno dítě, asi 32 % dvě děti a asi 18 % mělo tři a více dětí.

Tak vypadala situace v Polsku v r. 1956, přičemž v Polsku při systému pomocnic v domácnosti mohou být ženy více v zaměstnání.

I tak je z těchto výsledků vidět, že zaměstnání a péče o domácnost s dětmi stojí za současné situace proti sobě. Matky při více dětech nemohou být v zaměstnání a naopak zaměstnané matky nemohou mít více dětí. A protože si ženy, jak jsme se již výše zmínili, při volbě mezi dítětem a zaměstnáním či spíše mezi pobytem v domácnosti (po určitou dobu) a zaměstnáním většinou volí zaměstnání, je přirozené, že porodnost klesá.

POZNÁMKY

¹ Kvasnička, *Jak změnit nepříznivý populační vývoj?* Rudé právo, 25. VIII. 1962, str. 4.

² Prokopec, *Kolik nás bude?* Práce, 12. VIII. 1962.

³ Jurčíková, *Umělé přerušování těhotenství a jak se po něm chovat.* Praha 1959, str. 1.

⁴ Nedoma, Dráč, Konečný, *Tři úvahy o manželství a rodičovství*, SZN, Praha 1961, str. 126.

⁵ Marušíák, *O manželství a rodině*, Praha 1957.

⁶ Klabouch, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.

⁷ Elger, *Manželství a zdraví*, SZN, Praha 1959, str. 13.

⁸ Opieka nad dzieckem i rodzina, *Prace swiatowego kongresu w Zagrzebie* (30. VII.—4. XI. 1954 r.), Warszawa 1959, str. 90—91 a 103—104.

⁹ Pávek, Prchal, *Aby naše manželství bylo šťastné*, Práce, Praha 1961, str. 63.

¹⁰ Freibergová, *Děti v jeslích*, Práce, Praha 1958.

¹¹ Lenin, *Spisy*, sv. 35, Praha 1957, str. 153—154.

¹² *Jak pracuje człowiek*, Książka i wiedza, Warszawa 1961, str. 300.